

AVUSTURYALI GAZETECİ LEO LEDERER'İN GÖZÜNDEN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA VARNA LİMANI'NIN ASKERİ YAPISI*

Ozan TUNA**

ÖZET

Almanya'nın ünlü Berliner Tageblatt und Handels Zeitung gazetesi, Birinci Dünya Savaşı'nda haberlerine ve yazılarına yoğun bir şekilde devam etmiş ve Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında savaşa dâhil olmasından sonra muhabiri Leo Lederer'i Varna'ya göndererek Lederer'in Varna ile ilgili gözlemlerine sayfalarında yer vermiştir. Bulgaristan, 6 Eylül 1915 tarihinde Osmanlı Devleti ve Almanya'nın Karadeniz'de Rusya'ya karşı sıkıştıkları bir esnada savaşa dâhil olmuş ve Varna limanı da bu bağlamda Almanya'nın denetimine girmiştir. Varna limanının Almanya'nın denetimine girmesi, Karadeniz'deki Rusya'ya karşı yürütülen mücadelede İstanbul'daki Osmanlı donanması ve tersanesinin üzerindeki yükü de azaltmış ve aynı zamanda da Karadeniz'de Rusya'ya karşı bir cephe daha açılmasını sağlamıştır. İlerleyen süreçte Berlin'den ve İstanbul'dan gelen Alman subayların yaptığı çalışmalar neticesinde Varna limanı daha müstahkem bir mevki hâline getirilmiş ve Rus donanmasının Kuzey-Batı Karadeniz'e tam olarak hâkim olmasını engellenmiştir. Bu çalışmanın amacı gazeteci Leo Lederer'in bakış açısıyla Birinci Dünya Savaşı'nda (1915-1916) stratejik açıdan oldukça önemli bir mevcudiyete sahip olan Varna limanının sahip olduğu donanımı göstererek savaştaki etkisi üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Bulgaristan, Varna, Rudolf Firlé, Konstantin Kirkow.

THE MILITARY STRUCTURE OF THE VARNA PORT DURING THE FIRST WORLD WAR AS REFLECTED BY THE AUSTRIAN JOURNALIST LEO LEDERER

ABSTRACT

Germany's famous Berliner Tageblatt und Handels Zeitung newspaper intensively continued its news and articles in the First World War and after Bulgaria joined the war alongside Germany, it sent his reporter Leo Lederer to Varna and it included Lederer's observations on Varna on his pages. Bulgaria was involved in the war on September 6, 1915, when the Ottoman Empire and Germany were squeezed against Russia in the Black Sea and Varna port was also come under the control of Germany in this context. The fact that the Varna port came under the control of Germany also reduced the burden on the Ottoman navy and shipyard in Istanbul in the struggle against Russia in the Black Sea and and at the same time, it opened another front against Russia in the Black Sea. As a result of the work carried out by German officers coming from Berlin and Istanbul, the port of Varna was turned into a more fortified location and the Russian navy was prevented from fully dominating the North-West Black Sea. The aim of this study is to make a comprehensive assessment of the impact of the Varna port in the war by showing the equipment of the port of Varna, which had a strategically important presence during the First World War (1915-1916) from the perspective of journalist Leo Lederer.

Keywords: First World War, Bulgaria, Varna, Rudolf Firlé, Konstantin Kirkow.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 06.09.2020; Yayıma Kabul Tarihi: 15.10.2020

* Bu çalışma "Alman Amiral Souchon'un Osmanlı Donanmasındaki Faaliyetleri (1914-1914)" isimli doktora tezinden yararlanılarak yapılmıştır.

** Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, SAMSUN; ORCID: 0000-0003-4762-4286, E-Posta: ozan.tuna@omu.edu.tr

Giriş

Bulgaristan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Anlaşması ile bağımsız bir prensliğe sahip olmuş olup bu prenslik içerisinde *Vidin, Rusçuk, Sofya, Tırnova* ve *Varna* sancakları dâhil edilmişken *Burgaz* ve *Filipe* gibi yerler ise Doğu Rumeli vilayeti adı altında Osmanlı Devleti'nde kalmıştır (Vatansever 2019: 152-153). 18 Eylül 1885 tarihinde Doğu Rumeli vilayetini ilhak ederek 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, 21 Mayıs 1909 tarihinden itibaren de Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmaya başlanmıştır (Çetin 2003: 275; Vatansever 2019: 168-196). 1912-1913 yıllarında cereyan eden Balkan Savaşları'nda ise Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan ile aynı blokta yer alan Bulgaristan, savaştan önemli kazanımla ayrılrsa da ardından savaşın ikinci fasılasında kazanımlarının bir kısmını kaybetmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşı'nı başlaması üzerine öncelikle tarafsızlığını ilan etse de Almanya ve müttefikleri ile (Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti) yakın ilişkiler içerisinde olmuş olup Çanakkale Savaşları'nın gidişatının şekillenmesi üzerine 6 Eylül 1915 tarihinde Almanya ve müttefiklerinin yanında savaşa dâhil olmuştur (Hösch 1999: 187). Bulgaristan'ın savaşa dâhil olması neticesinde ise Karadeniz'deki en önemli limanı olan Varna limanı da Karadeniz'deki mücadele açısından Almanya ve müttefiklerinin donanmalarına tahsis edilmiştir (Büyüktuğrul 1974: 423). Bunun neticesinde Karadeniz'de Rus donanması ile mücadele açısından oldukça önemli bir üs vazifesi görecek olan Varna limanı, Alman basını tarafından da ilgi odağı hâline gelmiş olup gazeteci Leo Lederer de *Berliner Tageblatt und Handels Zeitung* gazetesi tarafından Varna'ya gönderilmiştir. *Berliner Tageblatt* gazetesi tarafından Varna'ya gönderilen gazeteci Leo Lederer, 1883 yılında Viyana'da doğmuş olup Viyana Üniversitesi'nde gazetecilik eğitimi aldıktan sonra dış muhabir olarak St. Petersburg ve İstanbul gibi şehirlerde görev almıştır (Ernst 2019: 84)

Varna limanının tarihi hakkında bilgi vermek gerekirse, Kırım Savaşı'nda da (1853-1856) Osmanlı Devleti ve müttefikleri (İngiltere ve Fransa) tarafından bir üs olarak kullanılan Varna, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte 1888 yılında Bulgar meclisinin aldığı karar neticesinde modern bir liman hâline getirilmiştir (Andonyan 2002: 30; Hacısalihoğlu 2018: 375) Bölgenin savunulması açısından askeri güce de ihtiyaç duyulması nedeniyle 12 Kasım 1897 tarihinde ise Bulgar donanmasının ikinci filosu-diğer filo ana üssü Rusçuk olan Tuna filosu idi- oluşturulmuş olup Varna limanı da bu filonun komuta merkezi hâline getirilmiştir (Naval Forces 2004: 64-65). Yirminci yüzyılın başları itibariyle deniz savaşları ve donanma teknolojilerinin gelişmesi üzerine 1909 yılında Bulgaristan tarafından Varna limanının deniz tarikinden savunulması ve kuzey-batı Karadeniz'de baskın güç oluşturmak amacıyla Fransa'dan *Drazki, Letyashti, Smeli, Stroki, Kyrabry* ve *Schumni* isimli altı adet son sistem torpidobot satın alınmış olsa da bu donanma gücünün Karadeniz'deki etkinliği oldukça sınırlı olmuş olup Varna limanı özellikle Balkan Savaşları'nda Osmanlı donanması tarafından defalarca ve yoğun bir şekilde bombalanmıştır (DTA, Mektubi I 7543: 14; DTA, Mektubi II 1645: 3; Donbaloğlu 2007: 43-45).

Kuzey-batı Karadeniz'de oldukça stratejik bir mevkiye bulunan Varna limanı, Birinci Dünya Savaşı öncesinde iki adet 24 cm'lik, iki adet 10 cm'lik ve bir adet de 7,6 cm'lik top ile savunuluyorken Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Karadeniz'de Rus donanmasının oluşturduğu tehdit nedeniyle Varna limanına ilave toplar yerleştirmiş ve Rus donanmasının bölgeyi mayınlaması ihtimali nedeniyle de Bulgar torpidobotları bölgede

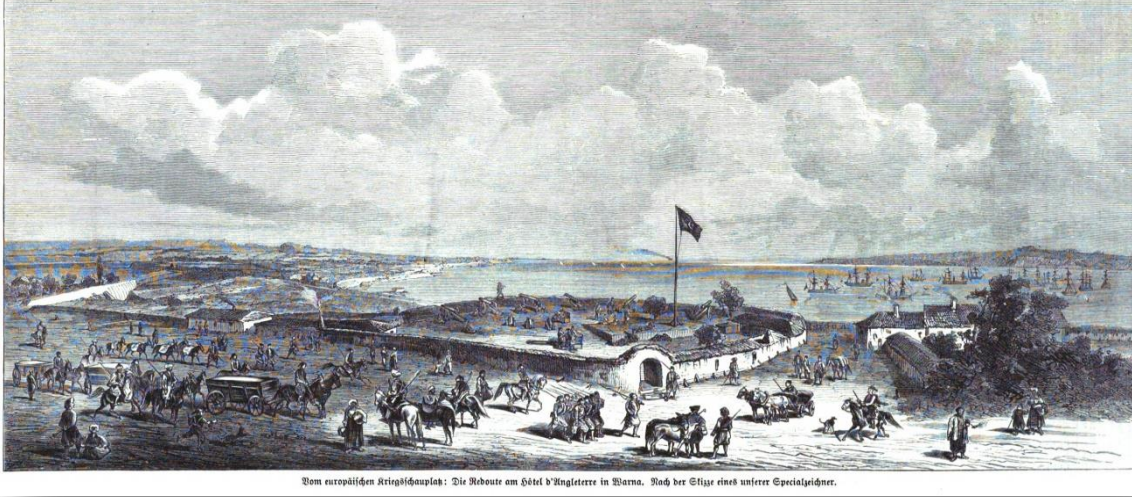
devriye gezmeye başlamışlardır (DAB, HR. SYS. 2403: 63; DAB, HR. SFR. 891: 116; DAB, HR. SFR. 892: 112; Y. Hakkı 1928: 46-69). Karadeniz'deki savaşın ilk bir yılı boyunca Osmanlı-Alman donanmasının ise Varna limanına yönelik bir tasarrufu olmamış olup sadece 29 Ekim 1914 tarihinde Rusya'nın Odessa şehrini bombalayan Türk savaş gemileri İstanbul'a dönüşleri esnasında Varna karasularını kullanmışlardır (Langensiepen vd. 1999: 22). Bulgaristan'ın savaşa girdiği 6 Eylül 1915 tarihi itibarıyla her ne kadar güçlü bir donanması mevcut olmasa da kuzeyde Bulgaristan'ı tehdit edebilecek bir Romanya donanmasının olmayışını, güneyde de Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile olan dostane ilişkilerini göz önüne alan Alman askeri uzmanları Balkanların içerisine doğru bir koridor vazifesi görebilecek Varna limanının top, torpido, mayın ve denizaltılar ile modern anlamda tahkim edildiği takdirde Karadeniz'de Rus donanmasına karşı önemli bir askeri üs vazifesi görebileceği neticesine ulaşmışlar ve bu hususta da çalışmalara süratle başlamışlardır.

1. Gazeteci Leo Lederer'in Varna Şehri Hakkındaki Gözlemleri

Bulgaristan'ın Varna şehri ülkenin kuzey doğusunda, Karadeniz'in kıyısında *Şumlu*'dan gelip Varna adını taşıyan derenin ağzında ve körfezde *Devna* gölünün yakınlarında bulunmakla olup Lederer, şehri betimlerken şehrin *Devna* gölü yakınlarında bulunduğu ve dağ ile vadilerin şehre koruma sağladıklarından söz etmiştir (Lederer 1916: 1; Kaya 2015: 389). Şehrin dış yapısı ile ilgili çok fazla ayrıntılı vermeyen Lederer, sadece şehrin *Pravadi* nehrinin yakınlarında bulunduğunu ve şehirde önceki yüzyıllara ait *Odessos* adında bir Yunan kolonisi olduğunu belirtse de şehrin adının daha sonradan nasıl Varna'ya dönüştüğü hakkında bilgi paylaşmamıştır (Lederer 1916: 1).

Şehrin tarihi ve dış yapısı ile ilgili bu kısa bilgileri aktardıktan sonra şehrin içyapısından da söz eden Lederer, şehrin merkez, *Balçık*, *Kavarna* ve *Kaliakra* bölgelerini kapsadığını ve bu bölgelerde Bulgarların, Türklerin ve Yunanlıların huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşadıklarını gözlemlediğini ifade etmiştir (Lederer 1916: 1). Şehrin en yüksek yerinde bir katedral bulunduğu bilgisini veren Lederer, şehirden limana ise geniş bir yol vasıtasıyla inildiğini aktarmıştır (Lederer 1916: 1). Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında savaşa girmesi üzerine Varna'ya çok sayıda Alman askerinin geldiğini belirten Lederer, bu tarihten itibaren Varna sokaklarında Alman askerlerinin devriye gezmeye başladıklarını ve Alman askerlerinin de Bulgar siviller ile münasebetlerinin gayet iyi olduğunu belirtmiştir (Lederer 1916: 1). Bu süreçte Alman subaylarının, Varna'da Kayzer II. Wilhelm'in doğum günü münasebetiyle bir faaliyet düzenledikleri ve Bulgar subaylarının da bu etkinliğe katıldıkları bilgisini veren Lederer, son olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Varna'da Bulgarlar nezdinde Ruslara karşı oluşan sempatinin Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların Bulgarlara gerçekleştirdikleri olumsuz faaliyetler nedeniyle ortadan kalktığını düşündüğünü belirtmiştir (Lederer 1916: 1). Lederer'in Varna şehri ile ilgili ifadeleri hakkında bir değerlendirme yapılacak olursa kendisinin şehir ile ilgili oldukça az bilgi verdiği ve aynı zamanda da olumlu örnekler üzerine yoğunlaştığı söylenilebilir. Diğer taraftan Bulgaristan'ın savaşa girmesinin ardından Varna'nın müdafaası açısından bölgeye Alman askerlerinin geldiğini belirtmesine rağmen askerlerin miktarı hakkında bilgi vermemesi çalışmasındaki eksikliği gösterirken şehirde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan itibaren Ruslara duyulan sempatinin de ortadan kalktığını belirtmesi tarafımızca iddialı bulunmuştur.

Çizim 1: Varna. Illustrierte Zeitung (1 Aralık 1877). “Vom Europäischen Kriegsschauplatz: Die Rebuten am Hotel d'Angleterre in Varna: Nach der Slizze eines Unserer Spezialzeichner”, 434

2. Gazeteci Leo Lederer'in Varna Limanı Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bulgaristan'ın 6 Eylül 1915 tarihinde savaşa girmesi üzerine kendisinden müttefikleri tarafından on beş gün içerisinde seferberliğini tamamlayıp özellikle Sırbistan cephesinde savaşa aktif olarak dâhil olması beklenirken aynı zamanda da böylece Karadeniz'de Ruslara karşı yeni bir cephe daha açılmış olup Almanya'dan da Türkiye'ye doğrudan bir rota çizilmesi sağlanmıştır (BA/MA 156/15: 76; Halpern 1995; 236). Bulgaristan'ın savaşa dâhil olması üzerine Osmanlı ve Alman askeri planlamacıları öncelikle Varna limanının Karadeniz'deki savaşta dengeleri nasıl değiştireceği üzerine yoğunlaştıktan sonra limanı güçlü bir şekilde tahkim ederek burada bir denizaltı filosu oluşturmayı ve bu filo vasıtasıyla da Karadeniz Boğazı'na bir Rus saldırısının önünü kuzeyden kesmeyi ve bu limanı Rusya'nın Odessa limanına saldırı için bir destek noktası olarak kullanmayı planlamışlardır (Sondhaus 2014: 188-189). Bu açıdan bakıldığında Osmanlı ve Alman askeri planlamacılarının 1915 sonbaharı itibariyle önceliklerini Karadeniz Boğazı'nın savunulmasına verdikleri ve Karadeniz'in kuzey ve kuzey-batı noktalarının kendi hâkimiyet sahalarında kalmasını hedefledikleri görülmektedir. Özellikle Almanların buradaki temel düşüncesini Varna limanı üzerinden Rusya'nın Odessa limanını olabildiğince baskılamak ve Rusların bu limanı kullanarak Romanya ve Tuna nehri üzerinden Sırbistan'a sevkiyat gerçekleştirmesini engellemek oluşturmuştur.

Bu amaçlar dâhilinde öncelikle Alman Yüzbaşı *Rudolf Firle*¹ İstanbul'dan bir denizaltı ile Varna'ya gönderilmiş olup kendisinden Varna limanının tahkimatları hususunda bir rapor tanzim etmesi istenilmiş ve kısa bir süre içerisinde kendisinin hazırladığı raporda limanın tahkimatlarının zayıf olduğunun belirtilmesi üzerine limanın kara ve deniz tarikinden savunulması için çalışmalara başlanılmıştır (BA/MA 156/16: 34; BA/MA 156/16: 41). *Rudolf Firle*'nin de verdiği raporlar doğrultusunda öncelikle bölgeye Rus donanmasının bir çıkarma yapmasının engellenmesi açısından Almanlar tarafından bir

¹ Rudolf Firle, Çanakkale Savaşları Muavenet-i Milliye muhribi ile İngiliz savaş gemisi Goliath'ı batıran Alman deniz subayıdır (Altıntaş 2016: 31-46).

tugaylık askeri kuvvet sevk edilirken kuzey-batı Karadeniz'e hâkim olmak ve Rus donanmasının Köstence limanı üzerinden Romanya'ya askeri yardım göndermesini engellemek amacıyla Varna limanının *Exinograd* mahali, Alman denizaltıları için önemli bir üs hâline getirilmiş olup savaş esnasında bu üs etkili bir şekilde kullanılmıştır (IMMA, 91: 7044; DAB, HR. SYS. 2111: 6; Genelkurmay Başkanlığı 1976: 357). Savaşın ilerleyen safhalarında *Exinograd*'dan harekete geçen Alman denizaltıları, Romanya'nın *Dobruca* bölgesinde ilerleyen Alman ordularına destek için bölgede bombardıman gerçekleştirmişlerdir (BA/MA 156/18: 54).

Almanların limanın sorumluluğunu devralması üzerine ilk önce Alman *UB-7* ve *UB-8* denizaltıları Varna'ya gönderilmiş olup Rus mayınlarına karşı önlem olarak da 12 ve 14 numaralı motorbotlar bölgede görevlendirilmiştir (ATASE K. 111: D. 894: F.019; Zafer Gülbahar vd. 2009: 48). Almanların, Varna limanını Karadeniz'de Rus donanmasına karşı önemli bir denizaltı üssü olarak kullanma planlamaları, Osmanlı-Alman donanmasının karargâh merkezinin İstanbul olmasını değiştiren bir husus olmamış olup aynı zamanda da Dedeağaç limanının savunulmasına yönelik bir Türk askeri gücü söz konusu olmasına rağmen Varna limanının savunulması açısından Varna'ya bir Türk askeri gücünün gönderilmesi söz konusu olmamış ve bölgeye Türk askeri gönderilmemiştir (Narinç 2019: 322).

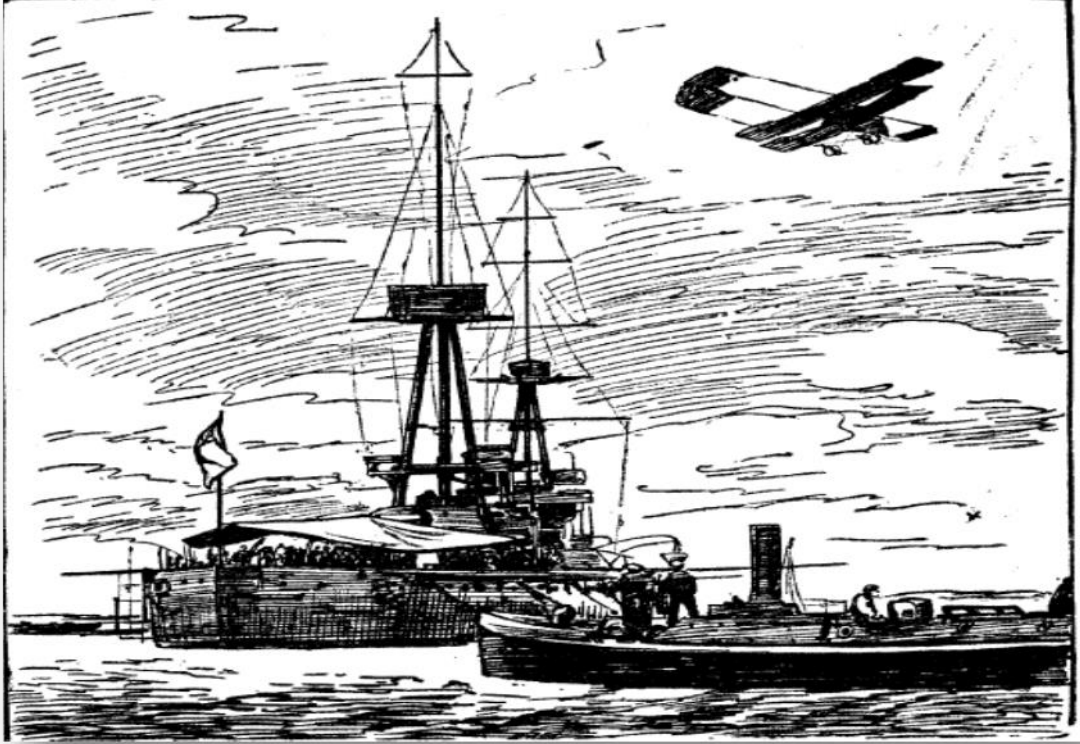
Fotoğraf 1: Varna Limanı, 1912 (Gallica 1912)

İlerleyen süreçte Varna'da konuşlu Bulgar kıyı gözetleme birimleri ve telsiz-telgraf istasyonları Almanların kontrolüne geçmiş olup Alman Akdeniz filosu komutanı ve Osmanlı donanması birinci komutanı olan *Amiral Souchon* tarafından da Varna'da donanma istasyonlarının oluşturulması için *Wilhelm Busse* görevlendirilmiştir (BA/MA 156/16: 26; Büyüktuğrul 1974: 423). Varna limanının Osmanlı-Alman donanmasının Karadeniz'deki bir uzantısı hâline gelmesi için çalışmalar devam ediyorken Alman denizaltılarının Varna limanından çıkışlarına engel olmak amacıyla Rus donanması da

Varna limanına mayın engelleri oluşturmaya başlamış ve bu maksatla *Krab*² isimli denizaltısı ile ilk mayın hatlarını oluşturmaya başlamışlardır (Işın 1940: 33). Varna limanının Rus donanması tarafından mayınlanmaya başlanması ve alınan önlemlerin de yetersiz gelmesi üzerine Osmanlı donanmasına ait iki adet gambot mayın tarama faaliyetlerinde kullanılmak üzere Varna'da görevlendirilirken Almanlar tarafından ilave önlemler olarak mayın tarama bölükleri oluşturulmuştur (BA/MA 156/19: 3). Lederer'in yazısı incelendiğinde limanın savunulması ve Karadeniz'deki harekât noktasında Varna limanında görevlendirilen ilk Alman denizaltıları ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte limana yönelik Rus donanmasının mayınlama faaliyetleri hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Varna limanı, güney-güneydoğu ve doğu-kuzeydoğu istikametleri dışında tüm rüzgârlara karşı korunaklı bir liman olup Lederer ise limanın kuzeyinde ve güneyinde deniz fenerlerinin bulunmasına rağmen Rus donanmasının limanı keşif yapmasının engellenmesi için fenerlerin kapalı tutulduğunun bilgisini vermiştir (Lederer 1916: 1; Kaya 2015: 410). Lederer, ayrıca Rus Karadeniz donanmasına mensup *Imperatrıtza Maria dretnot* sınıfı savaş gemisinin limanı keşif yaptığının tespit edildiğini ve bunu önlemek amacıyla deniz fenerlerinin kapatıldığını ifade etmiştir (Lederer 1916: 1). Liman ile ilgili ayrıntılı bilgi veren Lederer, limanda iskele, tayyareler için hangar, gemilerin onarım atölyeleri (tersane) ve bahriye hususunda gayet donanımlı denizcilerin bulunduğunu ifade etmiştir (Lederer 1916: 1). Romanya'nın Köstence limanının önemini kaybetmesinden ardından Varna limanının kuzey-batı Karadeniz'de daha ön plana çıktığını belirten Lederer, Varna limanının sahip olduğu olanaklar bakımından da Türkiye'deki limanlardan daha elverişli olduğu kanaatine olmuştur (Lederer 1916: 2). Limanda Bulgar donanmasına ait tayyare ve süratli torpidobotlar ile telsiz-telgraf istasyonlarının Rus donanmasına karşı bölgeyi savunmada Bulgarlara avantaj sağladığı düşüncesinde olan Lederer, Almanlar tarafından Varna limanına gerekli ekipman desteği sağlanması durumunda bölgenin Rusya'nın Odessa limanı için ciddi bir tehdit potansiyeline sahip olabileceğini belirtmiştir (Lederer 1916: 1). Varna limanının sahip olduğu avantajlara rağmen Balkan Savaşları'nda da Varna limanını savunamayan Bulgar donanması, Birinci Dünya Savaşı şartlarına göre oldukça zayıf bir donanma olup elindeki güç ise sadece bir kılavuz gemisi ve altı adet torpidobottan oluşmakta idi (Şirokorad 2013: 486). Leo Lederer de Bulgar donanmasının bu yönüne dikkat çekmiş olup Bulgaristan'ın donanmasını modernize edebilmek adına çok az harcama yaptığını ve bu yüzden de donanmasının kapasitesinin zayıf olduğunu ifade etmiştir (Lederer 1916: 2). Rus donanmasının Varna limanına saldırısı esnasında Bulgar donanmasının Varna limanını savunmasının mümkün olmayacağını anlaşılması üzerine Osmanlı donanmasına ait Yavuz muharebe kruvazörü 15 Ekim 1915 tarihinde Varna limanını ziyaret etmiş olup Bulgarlara tehdit anında Yavuz savaş gemisinin bölgeye yardıma geleceği izlenimi verilmiş ve Türk kaynaklarında gerçekleştirilen bu ziyaretin Rus donanmasının saldırısından oldukça endişeli olan Bulgarlar üzerinde olumlu tesir bıraktığı belirtilmiştir (BA/MA 156/16: 34; Genelkurmay Başkanlığı 1976: 128-129). Varna limanının stratejik bir mevkiye bulunması ve savaşa doğrudan müdahale konusunda avantaja sahip olmasına rağmen Bulgaristan'ın denizci gelenekten gelen bir millet olmaması, bağımsızlığını yeni kazanmış olması ve yirminci yüzyıl şartlarında modern bir donanmayı oluşturacak maddi birikime ve teknik alt yapıya sahip olmayışı Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı şartlarında ya da en azından Karadeniz şartlarında modern bir donanma oluşturmalarını engelleyen hususlar olmuştur.

2 Rus Karadeniz filosuna ait olan *Krab* denizaltısı dünya savaş literatürüne mayın dökabilen ilk denizaltı olarak geçmiştir.

Çizim 2: Varna Limanı'nda Bulunan Bulgar Donanması ve Tayyaresi, Die Neue Zeitung (16 Kasım 1912). "Ein Bulgarischer Panzerkreuzer", 3

Varna limanının savunulması noktasında Almanya ve müttefikleri tarafından önlemler alınmaya devam ediliyorken 27 Ekim 1915 tarihinde Rus donanmasının Karadeniz filosuna ait *Evastafi*, *Ioann Zlatoust* ve *Pantolemon* isimli savaş gemileri *Imperatritza Maria* dretnotunun himayesinde Varna limanını 18.000 m'den bombalamış ve yine aynı filoya ait *Almaz* ve *Nikola I* isimli Rus tayyare gemilerinden havalanan tayyareler de Varna tersanesini vurmuş olup neticede Varna limanının çok ağır bir tahribata uğraması ancak Alman *UB-7* denizaltısının Rus *Pantolemon* isimli savaş gemisini vurması ve Rus donanmasının geri çekilmesi sayesinde engellenebilmiştir (DAB, HR. SFR. 04/00261: 02/01; Monastratev 1948: 33; Şirokorad 2013: 487). Alman raporlarında her ne kadar Rus donanmasının bu bombardımanda verdiği hasarın az olduğuna işaret edilse dahi (BA/MA 156/16: 51) Rus donanmasının Varna limanına gerçekleştirdiği bu bombardıman Almanlar tarafından uyarıcı bir maiyet oluşturmuş olup özellikle Rus donanmasının Varna limanına bir çıkarma yapması durumunda bu kuvvetlerin püskürtülmesi adına Almanlar tarafından ilave bir tümenlik kuvvet sevk edilmesi planlanmış ve 1915 yılı sonu itibarıyla de bu kuvvetler Varna'ya ulaşmıştır (BA/MA 156/17: 51; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 2015: 241). Leo Lederer ise bu bombardımanda *UB-7* denizaltısının elde ettiği başarıyı da göz önünde bulundurarak Varna limanının Rus donanmasının saldırısından korunması hususunda limanda etkili ve caydırıcı bir denizaltı filosu oluşturulması gerektiğine dikkat çekmiş olup bu filonun da Rus Karadeniz filosunun inşa hâlindeki dretnot sınıfı savaş gemilerini denize indirmeden önce tesis edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Lederer 1916: 2).

Bulgar donanma komutanlığından da söz eden Lederer, komutanlığın başında topçu mühendisti Albay *Konstantin Kirkow*'un bulunduğunu, kendisinin oldukça disiplinli ve derin bir vizyona sahip bir şahsiyet olduğunu ifade etmiştir (Lederer 1916: 1). *Konstantin Kirkow*'un Balkan Savaşı'nda *Vidin* kalesini başarılı bir şekilde savunmasından ötürü *Kral Ferdinand* tarafından donanmanın başına getirildiğinin bilgisini veren Lederer, kendisinin diğer Bulgar subaylarında da olduğu gibi donanmadan değil ordudan geldiğine dikkat çekmiştir (Lederer 1916: 1). Yüzbaşı *Raschko Serasimov* ile birlikte *Kral Ferdinand*'ın kendilerine verdikleri görevi diri tutmak adına gece gündüz çalıştıklarını belirten Lederer, Bulgar donanmasının birliktelik ruhu içerisinde olduğunu dile getirmiştir (Lederer 1916: 2). Lederer, Bulgar donanma komutanlığının büyük bir motivasyon içerisinde olmasına rağmen Rus donanmasının Varna limanına yönelik kapsamlı bir bombardıman ihtimalinden ötürü karargâhta ve limanda büyük bir endişenin mevcut olduğunu belirtmekle birlikte her ne kadar Varna limanının ekonomik bir potansiyele sahip olmasına rağmen devam eden savaş durumundan ötürü limana ticaret gemilerinin gelmediği ve limana gerçekleştirilen tren seferlerinin de durduğu bilgilerini vermiştir (Lederer 1916: 1).

Leo Lederer, Bulgar donanma komutanı *Konstantin Kirkow* ile gerçekleştirdiği görüşmesinde kendisi ile Karadeniz'deki savaş ve Bulgar donanmasının geleceği üzerine konuştuğunu ve *Kirkow*'un Rus donanmasının Varna limanına yönelik tehdidini kesinlikle küçümsemediğini ifade ettiğini belirtmiştir (Lederer 1916: 2). Lederer, donanma komutanı *Kirkow*'un bu düşüncesine ek olarak Bulgar donanmasındaki subayların pek çoğunun eğitimlerini Rusya'da aldıklarını ve bu nedenle Rus donanmasının güçlü ve zayıf yönlerini gayet iyi bileceklerinden yola çıkarak Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun gerekli desteği sağlamaları durumunda Bulgar donanmasının ve Varna limanının kapasitesinin artacağı değerlendirmesinde bulunmuştur (Lederer 1916: 2).

Fakat olayların gelişimi incelendiğinde alınan önlemler sayesinde Rus donanmasının Varna limanına bir çıkarma gerçekleştirmesi engellenmiş olmasına rağmen Rus donanmasının yoğun mayınlama faaliyetleri nedeniyle Bulgar donanmasına ait dört torpidobot ile Alman donanmasına ait UB-45 isimli denizaltı batmıştır (BA/MA, 156/18: 59; BA/MA, 156/19: 27). Diğer taraftan Varna limanı üzerinden Romanya'nın Köstence limanı ve Rusya'nın Odessa limanına gerçekleştirilen denizaltı harekâtlarının operasyonel yarıçapları da oldukça dar olmuş olup hedeflenen stratejik amaçlar da elde edilememiştir (Lorey 1936: 538). Genel itibariyle Osmanlı-Alman donanmasının Varna limanı üzerinden Karadeniz'de Rusya'ya karşı önemli bir kazanım elde ettiği ve Rus donanmasını bölgede etkisizleştirdiğini söylemek mümkün olsa da Varna limanına askeri bir yığınak yapılarak Rusya'nın Karadeniz limanlarına yapılacak harekâtlar daha büyük planlamayı gerektirmekte olup bu kapsamda bir harekât Osmanlı Devleti ve Almanya'nın kapasitesinin oldukça üzerinde hedefler olmuştur.

Sonuç

20. yüzyıl ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki donanma savaşları incelendiğinde bir donanmanın savaşta aktif bir şekilde faaliyet yürütebilmesi adına kendi donanma komutanlığının bulunduğu liman haricinde açık denizde kendisine ait modern ve müstahkem bir limandan destek alması oldukça önem arz etmiştir. Osmanlı-Alman donanmasının Birinci Dünya Savaşı'nda Rus donanması ile gerçekleştirdiği mücadelede Karadeniz'de bu olanaklara haiz bir limana sahip olmayışı, donanmadaki asıl yükü İstanbul ve Karadeniz Boğazı'nın üslenmesine sebep olmuş ve bu durum da Karadeniz'de Rus donanması ile mücadelede Osmanlı-Alman donanmasının faaliyet alanını daraltmıştır.

Rus donanması ise elindeki olanakları daha iyi bir şekilde değerlendirerek askeri yoğunluğunu *Odessa, Sivastopol, Feodossia, Novorossik ve Batum* limanlarına dağıtıp taktik açıdan Osmanlı-Alman donanmasına karşı büyük bir avantaj sağlayabilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın Varna limanı, Osmanlı-Alman donanmasının tam olarak arzu ettiği bir liman olmuş olup Bulgaristan'ın savaşa girdiği 1915 sonbaharı itibarıyla Karadeniz Boğazı'nda askeri yoğunluğu sıkıştırılmış bir durumda olan Osmanlı-Alman donanması için Varna limanının kendisine tahsis edilmesi üzerine her iki devletin de askeri planlamacıları özellikle dengelerin kendi lehine değişmesi için bu limanı aktif bir şekilde kullanmaya karar vermişlerdir.

Varna limanı, Bulgar donanması için çok önemli bir harekât noktası olmuş olup özellikle coğrafi olarak da kuzey-batı Karadeniz'e hâkim bir pozisyonda olması Bulgaristan açısından Karadeniz'deki savaşa doğrudan müdahale şansı sağlamıştır. Varna limanının sahip olduğu bu imkânlarla rağmen Birinci Dünya Savaşı şartlarında Bulgar donanmasının sahip olduğu olanakların zayıf ve sadece Varna limanının kıyı şeridini koruyabilecek vasıfta olması bölgenin Rus donanması gibi oldukça üstün bir donanmaya karşı kara ve deniz tarikinden tahkim edilmesi hususunu ön plana çıkarmış olup bu durum Almanlar açısından da ağır bir askeri yükü de beraberinde getirmiştir. Bulgar donanmasının sahip olduğu olanakların zayıflığı, Varna limanının Osmanlı-Alman donanması açısından proaktif bir şekilde kullanılmasının önüne geçmiş olup her iki devletin askeri planlamacıları da büyük oranda limanın tahkim edilmesine odaklanmış ve Rus donanmasına karşı bu liman üzerinden Karadeniz'de elde edilen başarı da asgari seviyede kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Karadeniz'deki mücadele açısından Varna limanının önemi üzerine bir çalışma bulunmamasıyla birlikte Leo Lederer'in makalesi bu hususta önemli bir kaynak değeri taşımaktadır. Kendisi askeri tarih üzerine çalışmamasına rağmen makalesinin ana omurgasını Varna limanının askeri yapısı oluşturmuş olup genelden özele ve sistematik bir şekilde Varna şehrinin tarihi, içyapısı ve stratejik önemi üzerine de kıymetli bilgiler vermiştir. Çalışmasındaki bazı çelişkileri o günün şartlarına göre olağan karşılamak mümkün olsa da sadece Almanya'yı ön plana çıkarması ve Osmanlı Devleti ya da İstanbul'da hiç söz etmemesi ise çalışmanın eksikliği olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamız Varna limanını bir bütün olarak değerlendirebilmek adına Lederer'in bilgileri haricinde Alman ve Türk kaynakları ile de desteklenmiş olup çalışmamamızın kapsamı da bu şekilde geniş tutulmuş ve Varna limanının stratejik önemi üzerine yoğunlaşmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Y. Z. (2016). "Çanakkale Kara Savaşlarına Osmanlı-Alman Donanmasından Bir Katkı: Alman Deniz Yüzbaşısı R. Firle'nin Terekesinden Goliath Zırhlısının Batırılışı". *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 29: 31-46.
- ANDONYAN, A. (2002). *Balkan Savaşı*. (çev. Zaven Biberyan). İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2015). *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*. İstanbul.
- BRUCKMÜLLER, E. (2019). *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- BÜYÜKTUĞRUL, A. (1974). *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*. C. IV. İstanbul: Deniz Basımevi.

- ÇETİN, E. (2003). *Bulgaristan Prensiği ile Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler (1878-1908)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Die Neue Zeitung (16 Kasım 1912). "Ein Bulgarischer Panzerkreuzer". 3.
- DONBALOĞLU, B. (2007). *Balkan Savaşları'nda Kurtuluş Savaşı'na Türk Deniz Stratejisi*. Kocaeli: Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Genelkurmay Başkanlığı (1976). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Deniz Harekâtı*. C. VIII. İstanbul: Genelkurmay Basımevi.
- GÜLBAHAR, Z. vd. (2009). *Türk Donanmasında Mayın Harbi: Dünü, Bugünü*. İstanbul: Deniz Basımevi.
- HACISALİHOĞLU, N. E. (2018). "19. Yüzyılda Burgaz Kasabasının Gelişimi ve Karadeniz Ticaretindeki Önemi". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*. XVI/24: 369-388.
- HAKKI, Y. (1928). "Balkan Harbine Ait Karadeniz'de Bulgar Filosunun Faaliyetleri". *Deniz Mecmuası*. 309: 46-69.
- HALPERN, P. G. (1995). *A Naval History of World War I*. Maryland: Naval Institute Press.
- HOSCH, E. (1999). *Geschichte der Balkan Lander: Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*. C. II. Münschen: Verlag.
- Illustrierte Zeitung (1 Aralık 1877). "Vom Europäischen Kriegschauplatz: Die Reboute am Hotel d'Angleterre in Warna. Nach der Slizze Eines Unserer Specialzeichner". 434.
- IŞIN, M. (1940). *Mayın Harbi*. İstanbul: Deniz Matbaası.
- KAYA, M. K. (2015). "Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Varna". *Turkish Studies*. X/1: 383-418.
- LANGENSIEPEN, B. vd. (1999). *Halbmond und Kaiseradler: Goeben und Breslau am Bosphorus 1914-1918*. Hamburg, Berlin, Bonn: Verlag E.S. Mittler & Sohn GmbH.
- LEDERER, L. (29 Şubat 1916). "Im Kriegshafen von Warna". *Berliner Tageblatt und Handels Zeitung*. 1-2.
- LOREY, H. (1936). *Türk Sularında Deniz Hareketleri*. (çev. H. Sami). İstanbul: Deniz Matbaası.
- MONASTRATEV, N. (1948). *Birinci Dünya Harbinde Karadeniz Cephesi*. (çev. Afif Tuğrul). İstanbul: Deniz Basımevi.
- NARİNÇ, Ö. (2019). "İki Komşu'nun İlk İttifakı 1915-1918 (Osmanlı Devleti-Bulgaristan)". *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*. II/4: 315-331.
- Naval Forces (2004). "Bulgarian Naval Forces: Historical Review Present and Past". XXV/1: 64-65.
- SONDHAUS, L. (2014). *The Great War at Sea: A Naval History of the First World War*. UK: Cambridge University Press.
- ŞİROKORAD, A. B. (2013). *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları: Kırım, Balkanlar, 93 Harbi ve Sarıkamış*. İstanbul: Selenge Yayınları.

VATANSEVER, E. (2019). *Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Bulgaristan'ın Bağımsızlığı (1841-1908)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

İnternet Kaynakları

Gallica (1912). "Guerres Balkaniques (1912-1913)". Erişim Tarihi: 06.09.2020.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6921881x.r=varna?rk=21459;2>.

Arşiv Belgeleri

1) Alman Arşivleri

A) Bundesarchiv / Militärarchiv

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/15, S: 76, 8 Eylül 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 34, 7 Ekim 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 41, 15 Ekim 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 26, 28 Eylül 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 3, 9 Ekim 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 41, 15 Ekim 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/16, S: 51, 28 Ekim 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/17, S: 27, 26 Aralık 1915

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/18, S: 59, 14 Eylül 1916

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/19, S: 27, 7 Kasım 1916

Nachlasse und Sammlungen, D: 156/19, S: 29, 12 Kasım 1916

B) Internationales Maritime Museum Archive

Kaiserliche Marine (91), U-Boote/U-Bootkrieg (7044); Kriegstagebuch Von S.M. U-33

2) Türk Arşivleri

A) Deniz Tarihi Arşivi

Mektubi Kataloğu I, D: 7543, S: 14, 3 Kasım 1912

Mektubi Kataloğu II, D: 1645, S: 3, 4 Kasım 1909

B) Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, D:2403, G: 63, 14 Ekim 1914

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, D: 2111, G: 6, 18 Ekim 1915

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım, D: 04/00261, L: 02/01, Tarih Yok

Hariciye Nezareti Şifre Evrakı, D: 891, G:116, 21 Temmuz 1915

Hariciye Nezareti Şifre Evrakı, D: 892, G: 112, 13 Ağustos 1915

C) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE)

Birinci Dünya Harbi Kataloğu, K: 111, D: 894, F: 019, 18 Ekim 1915

EK 1: Leo Lederer'in Varna Limanı Üzerine Makalesi-1
 Leo Lederer (29 Şubat 1916). "Im Kriegshafen von Warna". Berliner Tageblatt und Handels
 Zeitung. Sayfa No: 1

ve diğer büyük şehirlerde ...

bu kadar büyük ...

bu kadar büyük ...

Die Teilnahme der I. u. T. Klasse an der Erklärung des Sowjeten.

Die Teilnahme der I. u. T. Klasse an der Erklärung des Sowjeten. (Auszug aus der ...)

denen die ...

Englischer Bericht über Kämpfe in Reggiana.

Englischer Bericht über Kämpfe in Reggiana. (Aus dem ...)

Der kürzlich Bericht.

Der kürzlich Bericht. (Aus dem ...)

Waggonwagen in Stankovic.

Waggonwagen in Stankovic. (Aus dem ...)

Rus den Kaiserin.

Rus den Kaiserin. (Aus dem ...)

Die ... (Aus dem ...)

Die ... (Aus dem ...)

Ek 2: Leo Lederer'in Warna ile Üzerine Makalesi-2

Leo Lederer (29 Şubat 1916). "Im Kriegshafen von Warna". Berliner Tageblatt und Handels Zeitung. Sayfa No: 2

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI

Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi

schönem Tommenstem eine prächtige Feier. Die
russ. Flotte beschoss während dem Varna, mehr
demonstrativ als empfindlich. Der angegriffene
Gehäusen ist ganz mitchellisch, wie Fide funkt.

Ursprung bei der Verschüssung Varnas durch die russ.
Flotte haben unsere beiden U-Boote angegriffen.
Werner hat auch einen Torpedo mit Erfolg gegen
einen Dampfer geschossen. Darauf ist die russ.
Flotte scheinbar entschlossen. In Varna steht
die russ. Flotte scheinbar entschlossen. In Varna steht

EK 3: 27 Ekim 1915 Tarihinde Rus Donanmasının Varna Limanını Bombalamasına Dair Almanca Belge

Türkçesi: Rus donanması Varna'yı hassas bir bombardımandan ziyade gösterişe dayalı bir amaç kapsamında bombalamış olup Varna'dan telsizle gelen bilgilere göre bombardımanın yaptığı tahribat az olmuştur. Bu bombardıman esnasında Rus donanması, Varna'da bulunan iki adet Alman denizaltısı (UB-7 ve UB-8) tarafından saldırıya uğramış olup Werner (UB-7 denizaltı komutanı) tarafından Rus donanmasına ait Pantolemon savaş gemisi başarılı bir şekilde torpido ile vurulmuş ve Rus donanması da süratle Varna'dan geri çekilmiştir.

BUNDESARCHIV, MILITÄRARCHIV, NACHLASSE UND SAMMLUNGEN

D: 156-16, S: 51, 27-28 EKİM 1915